

kým bratislavskému sa venuje pozornosť aj osudom jeho názvu. Toto sú podrobnosti, ktoré môže odstrániť iba dokonalá bibliografická a dokumentačná práca. Prof. Gerber urobil tu kus dobrej práce a prekliesnil cestu tomu, kto sa chce dôkladne venovať aj tejto stránke filozofie. Autor presvedčí čitateľa, že filozofia je ako rozsiahla krajina, kde jednotlivec je mizivo malý.

K heslám tohto druhu by mali pribudnúť informácie o svetových kongresoch filozofie i o filozofických spoločnostiach a ich medzinárodnej organizácii. Takto by obraz filozofie aj po stránke inštitucionálnej bol úplný.

Index *Encyklopédie* sa nachádza na konci ôsmeho zväzku. Bolo by užitočné v každom zväzku uviesť i zoznam nachádzajúcich sa hesiel. Prehľadnosť Indexu spočíva v tom, že sa v rámci hlavných hesiel uvá-

dajú aj heslá podradné a súčasne v abecednom poriadku i heslá menej významné, ale začlenené do väčších syntetických hesiel. Index je aj ukazovateľom rozsahu. Nejde iba o 1500 hesiel, ale o desaťnásobky toho počtu (asi 30 000 indexových záznamov).

Zmienku si zasluhuje aj bibliografia. Zásadne ku každému heslu je pripojený zoznam prameňov i najdôležitejšej literatúry. V takomto rozsahu žiadna encyklopédia bibliografiu dosiaľ neuvádzala.

Záverom možno vyjdenie *Filozofickej encyklopédie* hodnotiť ako významnú kultúrnu udalosť, ako stelesnenie veľkého organizačného a tvorivého úsilia. Je to pozantné dielo, ktoré sa môže stať základom tradície podobne ako *Encyklopaedia Britannica* v ďalšom sústavnom dopĺňovaní.

Ján Kocka

## GENETIKA A DIALEKTIKA

Práce I. T. Frolova sú u nás dobre známe aspoň tým, ktorí sa zaoberajú filozofickou problematikou prírodných vied. Posledná Frolovova kniha<sup>1</sup> je zhrnutím dlhoročnej významnej etapy jeho výskumov — etapy filozofických a metodologických analýz problematiky súčasnej genetiky a zápalitejšej polemiky s vulgarizujúcimi interpretáciami filozofickej problematiky biologických vied.

Hlavné úlohy svojej knihy autor rámcovo vymedzil takto: zistiť, aký je charakter a aké sú zvláštnosti fundamentálnych procesov, ktoré prebiehajú v súčasnej genetike, včítane jej metodologickej sféry; zistiť, ako sa interpretujú z pozície materialistickej dialektiky, v čom sú prednosti tejto interpretácie; zistiť, ako sa rozvíjali metodologické základy genetiky a aké sú smery tohto vývoja s prihliadnutím na ich súvis s dialektikou (s. 7). Pokiaľ autor

hovorí o metodológii, „metodologickej sfére“, „základoch“ a pod. vedy, má na mysli predovšetkým jej celkovú filozofickú orientáciu, teda metodologickú funkciu vo vede podľa neho plní celá filozofia a najmä materialistická dialektika. Okrem toho hovorí o niektorých konkrétnych metódach genetického výskumu (alebo metodikách, napr. fyzikálnych) a usiluje sa o ich interpretáciu vo svetle dialektiky.

Základné úsilie autora smeruje k pozitívnemu riešeniu všeobecne teoretickej a metodologickej problematiky genetiky. Zároveň však venuje veľa miesta fundovanej a presvedčivej polemiky s genetickou teóriou Lysenkovej školy a ideologickým konštrukciám z nej vyvodzovaným. Je to aj pochopiteľné, pretože filozofická stránka

<sup>1</sup> I. T. Frolov, *Genetika i dialektika*, Moskva 1968, 360.

kritiky koncepcií tejto školy doteraz ešte nebola uspokojivo uzavretá. Frolovove závery možno považovať za pokus sumarizovať filozofickú kritiku lisenkovcov, za pokus úspešný, aj keď ešte nie vyčerpávajúci. Frolovova kniha prináša veľa zaujímavého historického materiálu (najmä pre nás, kde sú niektoré pramene, s ktorými autor pracuje, prakticky nedostupné), ako aj nové pohľady a významné závery. Autor citlivo pracuje s historickými dokladmi, ilustrujúcimi pramene, etapy vývoja, spôsoby argumentácie a celkové úsilie Lysenkovej školy, uvádza veľa charakteristických výrokov hlavných predstaviteľov polemizujúcich strán. Nároky, spôsoby argumentácie a teoretické závery lisenkovcov jednoznačne odmieta. Odmieta aj nedávne pokusy zachrániť aspoň niektoré prvky zo základov lisenkovskej genetickej teórie pomocou tézy o zlievaní „dvoch smerov“, o možnosti a potrebe syntézy tejto teórie s modernou genetikou. Avšak predsa len, filozofický rozbor lisenkizmu, ak si nárokuje vychádzať z princípov marxistickej dialektiky, nemal by sa podľa nášho názoru obmedzovať len na vedecké pole, ale mal by odhaľovať aj širšie súvislosti a filozoficky nereflektovanému vedomiu skryté pozadie tohto historicky jedinečného prípadu.

Ak dnes marxistický filozof píše o problematike vied, je nútený znova sa vracieť k problému, ako chápe vzťah filozofie a vedy, v čom vidí svoju úlohu vo filozofickej a metodologickej sfére vedy, aké sú jeho nároky v tejto oblasti atď. Vyjadruje celkovú situáciu — že sa stále usilujeme hľadať sami princípy a snažíme sa ich zjednocovať — keď aj I. T. Frolov istejšie formuluje závery ako netreba a nemožno postupovať — než pozitívne závery. Otázka je o to komplikovanejšia, že mu ide o súvis genetiky s dialektikou. K zdĺhavému sporu o chápanie materialistickej dialektiky sa nevyslovuje. Jednoznačne sa stavia za *uvedomelé* využitie dialektiky ako metódy vedeckého poznania, zdôrazňuje jej pozitívny význam (napr. dáva mož-

nosť vyhnúť sa mechanizmu, jednostrannostiam, s ktorými špekuluje idealizmus a fideizmus). Takéto zameranie, píše, „zároveň predpokladá plné a radikálne zrieknutie sa názoru na dialektiku ako na systém vývoje zavŕšený, ktorého elementy možno už len v konkrétnom výskume používať“ (s. 26).

Dialektikomaterialistická metodológia sa, podľa Frolova, nevŕšá do vedy zvonku, ale je základom jej vnútorného vývoja. S tým možno len súhlasiť. Úlohou filozofa by potom bolo najmä hľadať a nájsť, jasne sformulovať, prípadne sproblematizovať, uviesť do širších súvislostí a pod. túto zložku modernej vedy, ukázať na jej ďalšie možnosti, využiť ju pre rozvoj filozofie atď. Rozhodne to nie sú úlohy dehonestujúce filozofiu alebo obmedzujúce jej vplyv. Preto nasledujúci záver autora, formulovaný akoby jedným dychom s predchádzajúcim tvrdením, zdá sa nám problematický. „Zároveň (dialektika — J. K.) — ako *učenie*, systém špecifických zákonov a kategórií — funguje vo vnútri celku vedy ako osobitná a špecifická sféra poznania. Osobitný význam tejto sféry sa určuje tým, že sa akosi kríži so všetkými inými vedeckými oblasťami, a preto vlastne aj vzniká sám problém vzájomného vzťahu dialektického materializmu konkrétne s biológiou — a spolu s tým aj problém *vnášania* dialektiky do vedy o živjej prírode“ (s. 26). Autor sa domnieva, že sa takto vytvára základ pre riešenie závažného problému *ideologickej* funkcie dialektického materializmu. Myslíme však, že sú tu aj iné možnosti, ako tento problém riešiť. Naznačené riešenie okrem iného vedie k ťažkostiam, predovšetkým obsahuje tendenciu ustavičného návratu k predstave o marxistickej dialektike ako zavŕšenej sústave, nachádzajúcej sa *prevažne* v mimo-vedeckej sfére.

V druhej kapitole, venovanej analýze problému podstaty dedičnosti a premenlivosti, autor zdôrazňuje celkový pozitívny trend vývoja koncepcie o korpuskulárnej a pretržitej povahe dedičnosti, uvádza prí-

klady obmedzených a jednostranných interpretácií, dotýka sa evolúcie pojmu gén a znova polemizuje s lysenkovskou kritikou génovej teórie. Zaujímavé sú jeho úvahy o determinizme, najmä v súvislosti s problematikou mutácií, osobitne mutácií experimentálne usmernených. Uvádza dôklady o možnosti pozitívneho riešenia v dileme mechanistickej a teleologickej interpretácie základných biologických dejov. Zdôrazňuje, že riešenie je v rozpracovaní a prijatí koncepcie „organicko determinácie“. „Pojem organického determinizmu, tvrdí autor, je iba konkretizovaná forma všeobecných princípov dialektickomaterialistického determinizmu, v ktorej sa berie do úvahy špecifický vzťah živých systémov, charakterizovaných organickou celostnosťou“ (s. 198).

Tento problém je filozoficky veľmi zaujímavý a jeho hlboké riešenie by malo pre modernú biológiu, a nielen pre ňu, fundamentálny význam. Preto uvidíme podrobnejšie, čo má autor na mysli. Organická determinácia hovorí, to je celostné vzájomné pôsobenie, kde okrem iného pozorujeme transformáciu vonkajšieho faktoru vnútorným prostredím živého systému. Ide o aktívnu transformáciu pomocou pôsobenia zložitých regulačných mechanizmov, zabezpečujúcich stálosť organizmu v meniacich sa podmienkach prostredia. Ide teda o chápanie v istom zmysle analogické Bertalanffyho požiadavke „systémovej determinácie“, avšak zatiaľ iba rámcovo vymedzené a naznačené v hrubých črtách.

V tretej kapitole, venovanej rozboru niektorých metodologických problémov v užšom zmysle, charakterizuje autor povahu a heuristické možnosti experimentu v genetike, rôzne typy analýzy genetického

materiálu (napr. cytogenetická, mutačná analýza). Zdôrazňuje, že úspech genetickej analýzy veľmi závisí od súboru vedomostí získaných mimo nej, t. j. od jej experimentálnej a teoretickej základne. Ďalej I. T. Frolov sumarizuje výsledky rozsiahlej diskusie o povahe a použiteľnosti fyzikálno-chemických metód výskumu v genetike a robí z tejto diskusie závery, charakterizuje systémový prístup, úlohu modelovania v genetike, historickú metódu, hovorí o jednote experimentálneho a teoretického výskumu a iné. Rozbor všetkých týchto problémov hovorí o autorovej erudícii a snahe čeliť konzervatívnym názorom, hamujúcim pod rôznymi zámienkami rozvoj genetiky.

Záver knihy autor využil na zvýraznenie možnosti a schopnosti dialektiky, na zdôraznenie vnútornej potreby tejto vedy vo filozofickej a metodologickej analýze. Nároky filozofujúcich stúpcov Lysenkovskej školy hovoriť v mene materialistickej dialektiky autor presvedčivo vyvrátil. Dialektike teda nestojí nič v ceste k úspešnému riešeniu problémov.

Ak Frolovu knihu posudzujeme v kontexte prác, ktoré sa napísali z pozícií dialektického materializmu o tejto problematike doteraz, môžeme ju považovať za uzavretie jednej a začiatok novej etapy filozofických výskumov problémov modernej genetiky. Autor vykonal užitočnú a záslužnú prácu. Najmä tí, ktorí ešte celkom neprekonalí nedôveru k modernej genetike, a svoje lamarckovské a lysenkovské predstavy sa snažia „marxisticky“ zdôvodniť, by sa mali nad ňou zamyslieť. Kniha obsahuje veľa podnetov a otvára možnosti pre riešenie celého radu závažných filozoficko-metodologických problémov genetiky.

Jaromír Kops